

המאכלים הסמליים של סדר פסח מערך שיעור לכיתה ג'

שיעור 1 – הא לחמא עניא

מטרות

- הכרות עם השיר מההגדה ופרשנותו בעברית.
- עיון בהגדה ומציאת מקור הטקסט בארמית.

מהלך

1. נציג צלחת סדר ועליה מאכלי החג השונים. נחלק מצות, ונסביר שאנו עורכים סדר פסח קטן. נתחיל מקריאת 'הא-לחמא', ונשאל: על מה מדבר השיר 'הא-לחמא' לדעתכם? מהי 'הא-לחמא'?
2. נכתוב את המילים על הלוח, ונשיר יחד את השיר.
3. נפזר כרטיסיות עם פרשנות בעברית של השיר, ונבקש מהתלמידים/ות להתאים כל כרטיסיה לשורה המתאימה בארמית.
4. נקרא את השיר בעברית, ונסביר את תוכנו (דף עזר בסוף הפעילות).

ארמית	פרשנות בעברית
הא לחמא עניא	זה לחם העוני (העוני והעינוי)
די אכלו אבהתנא	שאכלו אבותינו
בארעא דמצרים.	בארץ מצרים
כל דכפין ייתי ויכל	כל רעב יבוא ויאכל
כל דצריך ייתי ויפסח.	כל נצרך יבוא ויפסח
השתא הכא,	השנה כאן
לשנה הבאה בארעא דישראל.	לשנה הבאה בארץ ישראל
השתא עבדי,	השנה עבדים
לשנה הבאה בני-חורין.	לשנה הבאה בני חורין

- נציג תמונה של 'מכת בכורות' ו-'מצות', ונשאל: מה הקשר בין התמונות? מדוע אנו אוכלים מצות בפסח?

5. נפנה למקור בספר שמות י"ב כדי ללמוד על מקור אכילת המצות, כולל עצירה לקריאה והבנה.

שמות י"ב

(יא) וְכָכָה, תֹּאכְלוּ אֹתוֹ--מִתְּנִיכֶם חֲגָרִים, נַעֲלִיכֶם בְּרוּגְלֵיכֶם וּמַקְלֵכֶם בְּיָדְכֶם; וְאָכַלְתֶּם אֹתוֹ בַּחֲפֹזוֹ, פֶּסַח הוּא לַיהוָה.

(יב) וְעַבְדֵי בְּאֶרֶץ-מִצְרַיִם, בְּלִילָה הִזָּה, וְהִכִּיתִי כָל-בְּכוֹר בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, מֵאָדָם וְעַד-בְּהֵמָה; וּבְכָל-אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֶעֱשֶׂה שְׁפָטִים, אֲנִי יְהוָה.

(יג) וְהָיָה הַדָּם לָכֶם לָאֵת, עַל הַבָּתִּים אֲשֶׁר אַתֶּם שָׁם, וְרָאִיתִי אֶת-הַדָּם, וּפָסַחְתִּי עֲלֵיכֶם; וְלֹא-יְהִי בְכֶם נֶגֶף לְמִשְׁחִית, בְּהִכֹּתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם.

(יד) וְהָיָה הַיּוֹם הַזֶּה לָכֶם לְזִכְרוֹן, וְחֻגְתֶּם אֹתוֹ חֹג לַיהוָה: לְדֹרֹתֵיכֶם, חֻקַּת עוֹלָם תִּחְגְּגוּהוּ.

(טו) שִׁבְעַת יָמִים, מִצּוֹת תֹּאכְלוּ--אֶדְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, תִּשְׁבֹּתוּ שָׂאֵר מִבְּתֵיכֶם: כִּי כָל-אֹכֵל חֻמֶּץ, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל--מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן, עַד-יוֹם הַשְּׁבִיעִי.

[...]

(יז) וּשְׁמִרְתֶּם, אֶת-הַמִּצּוֹת, כִּי בַעֲצֵם הַיּוֹם הַזֶּה, הוֹצֵאתִי אֶת-עַבְדָּאוֹתֵיכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם; וּשְׁמִרְתֶּם אֶת-הַיּוֹם הַזֶּה, לְדֹרֹתֵיכֶם--חֻקַּת עוֹלָם.

(יח) בְּרִאשׁוֹן בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ, בָּעֶרֶב, תֹּאכְלוּ, מִצָּת: עַד יוֹם הָאֶחָד וְעֶשְׂרִים, לַחֹדֶשׁ--בָּעֶרֶב.

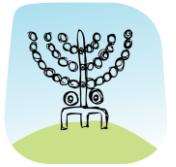
(יט) שִׁבְעַת יָמִים--שָׂאֵר, לֹא יִמָּצָא בְּבֵתֵיכֶם: כִּי כָל-אֹכֵל מִחֻמֶּצֶת, וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מֵעַד יִשְׂרָאֵל--בָּגֵר, וּבְאִזְרַח הָאָרֶץ.

(כ) כָּל-מִחֻמֶּצֶת, לֹא תֹאכְלוּ; בָּכֹל, מוֹשְׁבֵיכֶם, תֹּאכְלוּ, מִצּוֹת. [...]

(לג) וְתִחַזַּק מִצְרַיִם עַל-הָעָם, לְמַהֵר לְשַׁלְּחָם מִן-הָאָרֶץ: כִּי אָמְרוּ, פִּלְנֹנוּ מֵתִים.

(לד) וַיֵּשָׂא הָעָם אֶת-בָּצֵקוֹ, טָרֵם יְחֻמֶּץ; מִשְׁאֲרֵתָם צָרְתָּ בְּשִׁמְלָתָם, עַל-שִׁכְמָם.

דף עזר למורה – הא-לחמא

הא-לחמא הוא הקטע הראשון בהגדה. הא-לחמא כתוב בארמית, שהיתה שפת הדיבור באזור ארץ ישראל לפני אלפיים שנים. הא-לחמא מורכבת משלושה קטעים בעלי שלושה מסרים נפרדים:

קטע ראשון

זהו לחם העוני

הא לחמא עניא

שאכלו אבותינו בארץ מצרים.

די אכלו אבהתנא בארעא דמצרים

ההגדה מתחילה בשלב החלש והשבור ביותר של עם ישראל – עבדים עניים ורעבים במצרים. אמנם אנו רגילים להתייחס למצה כסמל לחירות ושחרור, אולם בקטע זה המצה מסמלת את מזון העבדים והעניים.

קטע שני

כל הרעב יבוא ויאכל,

כל דכפין ייתי ויכול

כל הצריך יבוא ויפסח (מלשון קורבן פסח).

כל דצריך ייתי ויפסח

זיכרון העוני במצרים מעורר אותנו לכלול בשמחה שלנו את הנזקקים. אנו מזמינים את עניי העיר להצטרף לסעודת הפסח שלנו, משום שהדרך לסיום השעבוד כוללת עזרה של אדם אחד לרעהו.

קטע שלישי

השנה (אנו) כאן – לשנה הבאה בארץ ישראל,

השתא הקא – לשנה הבאה בארעא דישׂראל

השנה (אנו) עבדים – לשנה הבאה בני חורין.

השתא עבדי – לשנה הבאה בני חורין.

בתחילת הסדר אנו מרגישים כאילו אנו עצמנו עדיין עבדים במצרים. אולם בהמשך הסדר נרגיש כאילו 'יצאנו ממצרים', הגענו לארץ המובטחת, ואנו עם חופשי בארצנו. אבל, גם אנחנו, במובנים מסוימים עשויים להיות עבדים המבקשים חירות.

שיעור 2 – משמעויות סמליות של מאכלי החג (הקניה ע"י המורה)

מטרה: הכרות עם משמעויות סמליות של מאכלי החג באמצעות מדרשים.

מהלך

1. נציג תמונה של צלחת סדר / נכין צלחת סדר.
 2. נקרא בקבוצות מדרשים המספרים אודות המאכלים השונים.
- **צלחת:** משמשת כתשמיש קדושה וזוכה לעיצובים אמנותיים, עליה מונחים מספר פריטים סמליים.
 - **זרוע:** עצם צלוי, זכר לקרבן הפסח 'שאינו נאכל אלא צלי'.
 - **ביצה שלוקה זכר לקרבן חגיגה:** קרבן הנהוג בשלושת הרגלים, שהוקרב בעת העלייה לרגל. כמו שהביצה מתבשלת ומתקשה כך ישראל: "כאשר יענו אותו כן ירבה וכן יפרוץ".
 - **מרור, חסה וחזרת:** מסמלות את הטעם המר של שיעבוד מצריים.
 - **חרוסת:** בליל של פירות כתושים ומתובלים סמל לטיט בו בנו אבותינו במצרים.
 - **כרפס:** עלה סלרי או תפוח אדמה, אותו מטבילים במי מלח. מנת המתאבנים מעוררי התיאבון שאוכלים בסעודות חגיגיות. נהוג לאכול לפני קרבן הפסח כדי לפתוח את התיאבון, לאכול את כל הקורבן ולא להותיר ממנו כמצווה במקרא. ירק המסמל את תחילת האביב.
 - **שלוש מצות:** אחת לאכילת מצה של מצווה, אחת ל-'כורך' עם מרור, ואחת לאפיקומן. לאחר שבוצעים את האמצעית לאפיקומן, ישרו שתיים שלמות כ'לחם המשנה', זכר למנה הכפולה של המן שנאכל במדבר ביום השישי. סיבה נוספת לשלוש מצות מרמז על חלקי העם: כהן, לוי, ישראל.

שיעור 3 – וישא העם את בצקו טרם יחמץ – חמץ מהו?

מטרות

- היכרות עם תהליך ההחמצה, והסיבה המקראית לאיסור החמץ.
- התנסות באפיית פיתות ומצות.

מהלך

1. פתיחה – נשאל: מהם המאכלים האהובים על התלמידים/ות ונרשום על הלוח. לאחר מכן, נשאל: מה מהמאכלים הינו חמץ ומה אינו? נקיף על הלוח את המאכלים שאינם חמץ.
2. נתלה על הלוח שאלות טריוויה עם נקודות לפי סדר קושי עולה (קבוצה נגד קבוצה)
 - מהו חמץ? (קמח או מאפה שהחמיץ ותפח)
 - מהו טקס בדיקת חמץ? (טקס חיפוש פירורי חמץ, לאחר ניקיון הבית. יש הנוהגים להשתמש בנוצה ונר או פנס לחיפוש הפירורים)
 - מהו טקס ביעור חמץ? (ניקיון שרידי החמץ ופירורי מאפה בבית, ושריפתו)
 - על אילו קמחים מדובר כאשר מדברים על חמץ? (חמשת מיני דגן: חיטה, שעורה, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון)
 - תנו דוגמה למשקה עם חמץ (בירה)
 - מדוע מצווה לא לאכול חמץ? (איסור אכילת החמץ נקבע לזכר המסופר בספר שמות, שבצקם של בני ישראל בצאתם ממצרים לא הספיק להחמיץ בשל ההכנה החפוזת, ולכן אכלו מצות ולא לחם. לזכר כך ישנה מצווה על אכילת מצה בפסח, ומנגד איסור על אכילת חמץ)
 - כמה זמן לוקח לקמח לתפוח ולהפוך לחמץ? (18 דקות)
3. נקרא מדרש על חיפזון והחמצה (מתוך הגדה ישראלית, עמוד 93)

חיפזון והחמצה/ הגדה ישראלית

לכאורה אין כמעט הבדל בין חמץ למצה – הם עשויים מאותם רכיבים, קמח ומים, ואפילו בין האותיות שלהם מפריד רק הקו הקטן שמבדיל בין האות ה' לאותה ח' (ח-מ-צ/ מ-צ-ה). ההבדל בין חמץ למצה טמון במרכיב הזמן. אם נהסס לרגע בהכנת המצה – אם נניח לעיסה לשהות לרגע – היא תתסוס ותהפוך לחמץ. זהו לקח לחיים, מלמד רבי נחמן מברסלב: לא תמיד יש לנו את האומץ לקפוץ ממצב בטוח ומוכר למצב חדש וחסר וודאות. המצה מלמדת אותנו שכאשר יש הזדמנות – כדאי לנצל אותה לפני שתוחמץ.

אחרי המכה העשירית על מצרים, כשפרעה הכריז, ולא בפעם הראשונה, שהוא מוכן לתת ליהודים לצאת, המשה ובני ישראל היו צריכים לצאת ממצרים במהירות, ללא היסוס וללא מתן שהות לפרעה לשנות את החלטתו. בני ישראל יצאו בחיפזון גדול, וכשפרעה אכן התחרט – הם כבר לא היו שם. אילו היינו מהססים – היינו מחמיצים את חירותנו.

נבקש מהתלמידים לספר על דוגמאות מחייהם או מההיסטוריה לאירוע בו היה נכון לא להסס ולפעול ללא ודאות?

4. נקרא קטע של רבן גמליאל (פסח, מצה ומרור), ונבקש מהתלמידים/ות להסבירו.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו. ואלו הן: פסח מצה ומרור.

פסח שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש היה קיים - על שום מה?

על שום שפסח הקדוש ברוך הוא על בתי אבותינו במצרים.

מצה זו שאנו אוכלים - על שום מה?

על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא וגאלם.

מרור זה שאנו אוכלים - על שום מה?

על שום שמיררו המצרים את חיי אבותינו במצרים.

5. נכין מצות מקמח (חומרים ל-40 מצות קטנות: 2 ק"ג קמח מלא, מלח, 1.4 ליטר מים)

- מוזגים מים לקערה, מוסיפים קמח, מלח ומערבבים עד לקבלת בצק.
- לשים את הבצק במשך 2-3 דקות, חובטים בו מעט כדי לרככו.
- יוצרים כדורים, מרדדים לעלה דק, דוקרים במזלג על מנת שהבצק לא יתנפח.
- משטחים את הבצק על התבנית הלוהטת ואופים במשך 3-4 דקות כאשר במהלך האפיה הופכים את המצות פעם-פעמיים על מנת שלא יישרפו.
- אל תשכחו - יש לכם/ן בדיוק 18 דקות.

